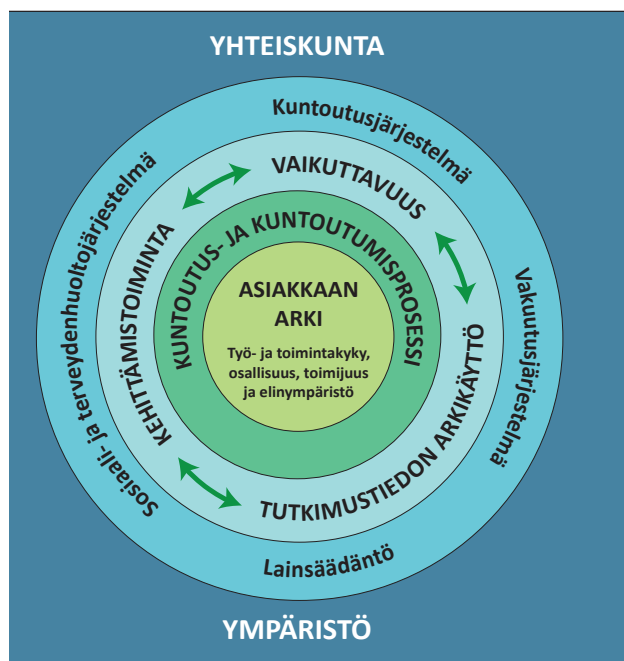

MONIALAISTA YHTEISTYÖTÄ JA SYVENTÄVÄÄ OSAAMISTA KUNTOUTUSALAN ERIKOISTUMISKOULUTUKSILLA

Kuntoutusalan koulutus yhteiskunnallisessa muutoksessa

Käynnissä oleva sosiaali- ja terveysalan uudistus ja siihen liittyvä lainsäädäntötyö ovat herättäneet keskustelua ja huolta kuntoutuspalvelujen toimivuudesta uusissa palvelurakenteissa (mm. Kuitunen 2016, Kuitunen & Aaltonen 2015, Parkkinen ym. 2016). Rakenteiden muuttuessa työntekijöiltä vaaditaan uudenlaista osaamista, jotta kuntoutuspalvelut vastaavat niin asiakkaiden kuin uusien rakenteiden tarpeisiin. Suunnitteilla ja käynnistymässä olevat kuntoutusalan erikoistumiskoulutukset ovat osaltaan edistämässä korkeakoulutettujen ammattilaisten osaamisen kehittymistä.

Erikoistumiskoulutukset ovat lainsäädäntöön pohjautuvaa, työelämän pitkäkestoisiin tarpeisiin, korkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoimintaan sekä työelämäyhteistyöhön pohjautuvaa, korkeakoulutetuille suunniteltua asiantuntijakoulutusta. Tässä kirjoituksessa esittelemme ammattikorkeakoulujen suunnitteilla olevien kuntoutusalan erikoistumiskoulutusten taustaa, kehittämistä ja sisältöjä. Kirjoitus perustuu vuosina 2014–2016 käytyyn valtakunnalliseen kuntoutusalan ammattikorkeakoulujen dialogiprosessiin (Harra ym. 2016) ja SOTELIKA-verkoston so-

Kuvio 1. Kuntoutusalan yhteinen osaaminen (Harra ym. 2016).

siaali-, terveysalan, liikunta- ja kauneusalan työelämätarpeita koskeneeseen kartoitus-hankkeeseen (Kukkonen 2017).

Kuntoutusalan yhteiset osaamiset ja koulutuspolut

Vuosien 2014–2016 aikana toteutetussa valtakunnallisessa kuntoutusalan ammattikorkeakouludialogissa (Harra ym. 2016) laadittiin ehdotus kuntoutusalan yhteisistä osaamisista, joita ovat *asiakasosaaminen, kuntoutus- ja kuntoutumisprosessiosaaminen sekä vaikuttavuus- ja järjestelmäosaaminen* (kuvio 1).

AMK-verkoston dialogiprosessin (Harra ym. 2016) ja kuntoutusalan osaamisen tutkimusprojektin (Piirainen & Sjögren 2016) mukaan kuntoutusalan osaamista tulisi uudistaa tutkintokohtaisten ja monialaisten sisältökokonaisuuksien kanssa rinnakkain, jotta ne vastaavat muuttuviin yhteiskunnallisiin ja alueellisiin tarpeisiin, SOTE-uudistuksen haasteisiin ja alan asiantuntijoiden koulutus- ja urapolkujen joustaviin täydentämisiin.

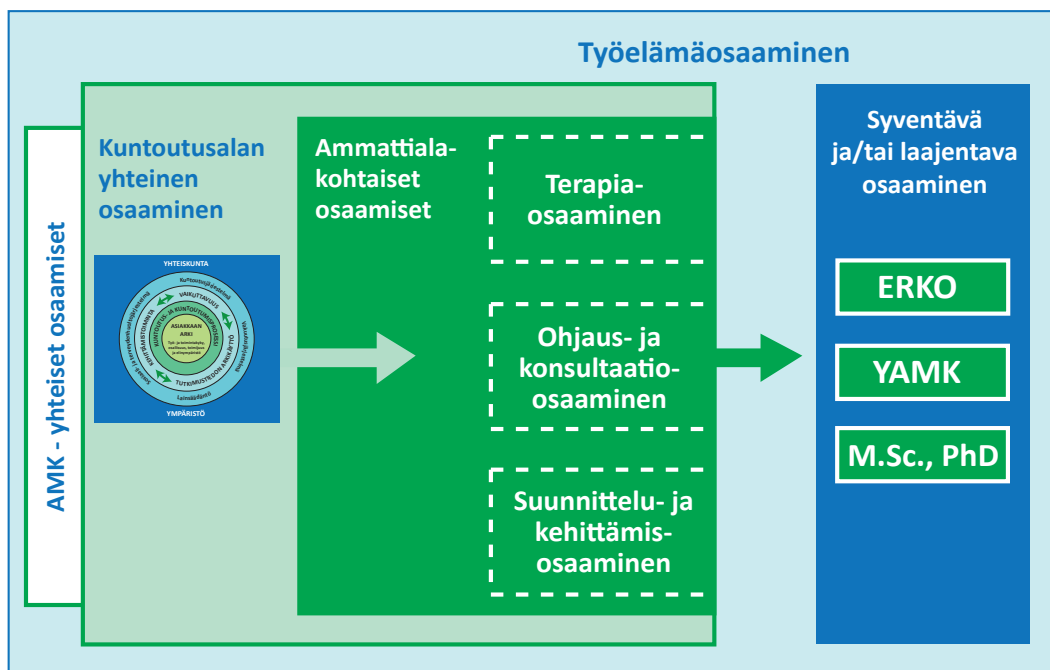
AMK-dialogiverkosto esitti kuntoutusalan koulutukseen konkreettisia vaihtoehtoisia osaamisalueita, joista opiskelija voi tulevaisuudessa valita: (a) terapiaosaamisen, (b) ohjaus- ja konsultaatio-osaamisen tai (c) suunnittelu- ja kehittämisosaamisen (kuvio 2). Luon-

noksen mukaan kuntoutusalan amk-tutkinnon suorittanut työntekijä voi myöhemmin täydentää osaamistaan työelämätarpeidensa mukaan niin, ettei hänen tarvitse suorittaa uutta amk-tutkintoa.

Kuntoutusalan koulutuspolun tarkastelu ja kehittäminen tulee jatkumaan lähivuosina Jyväskylän ja Metropolian ammattikorkeakoulujen yhteisen Kuntoutusalan osaamiskeskittymän ja ammattikoulujen muodostaman kuntoutusalan osaamiskeskittymäverkoston toimintana. Kehittämisen kohteena on kuntoutusalan osaamisen tarkastelu sen kaikissa vaiheissa eli toiselta asteelta ammattikorkeakouluun, perustutkintovaiheen jälkeisenä syvenevänä osaamisena erikoistumis- ja yamk-koulutuksissa sekä yliopistojen maisteri- ja tohtorikoulutuksissa.

Kuntoutusalan erikoistumiskoulutuksien lähtökohdat

Erikoistumiskoulutusten tavoitteena on, että koulutuksen suorittanut kykenee toimimaan

Kuvio 2. Kuntoutusalan yhteinen osaaminen ja koulutuspolku (Harra ym. 2016).

vaativissa asiantuntijatehtävissä määrättyllä työelämän osa-alueella. Hän hallitsee asiantuntijaroolinsa edellyttämän tieteellis-ammattillisen erikoisosaamisen tai erityisasiantuntijuuden näissä työ- ja toimintaympäristöissä. Koulutuksen suorittaneen tulee kyetä analysoimaan, arvioimaan ja kehittämään erikoisalansa ammattikäytäntöjä tutkimustiedon menetelmin sekä toimimaan yhteisöissä ja verkostoissa oman erikoistumisalansa asiantuntijana. (Korkeakoulujen erikoistumiskoulutukset 2016.)

Sosiaali- ja terveysalan käynnissä olevat uudistukset tulevat muuttamaan laajasti sosiaali- ja terveyspalveluja. Tämä muutos vaatii koko sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan henkilöstön uudenlaista osaamista uudistuvissa toimintakulttuureissa, rakenteissa ja palveluissa sisältöineen ja toimintatapoineen. Uudistukset edellyttävät entistä vahvempaa asiakkaan hoitoon ja kuntoutukseen osallistuvien ammattiryhmien välistä yhteistyötä ja yhteisen asiakasymmärryksen rakentamista. Moniammatillisen ja monikulttuurisen työskentelyn merkitys ja näihin liittyvät osaamiset korostuvat tulevaisuudessa. Kokonaisvaltaisen kuntoutusosaamisen ohella tarvitaan asiakaslähtöistä työskentelyotetta ja palvelumuotoiluosaamista uusien kuntoutuspalvelujen tuottamisessa. Myös taloudellisen osaamisen ja oman toiminnan kustannusvaikutusten ymmärtäminen korostuu, kun palvelujen järjestäminen ja tuottaminen erkaantuvat toisistaan. Lisäksi digitalisoituvat palvelut vaativat ennakkoluulotonta asennoitumista ja jatkuvaa oman asiantuntijuuden päivittämistä.

Erikoistumiskoulutuksia kartoittaneen valtakunnallisen työelämäkyselyn mukaan (Pikkarainen ym. 2017) kuntoutusalan tulokset poikkeavat joiltain osin muiden sosiaali- ja terveysalan vastaajien tuloksista. Kuntoutusalalla on jo nykyisin erilaista yritystoimintaa sekä runsaasti vakiintunutta ammattialakoh- taista lisä-, jatko- ja täydennyskoulutusta, jotka voivat sujuvoittaa alalla työskentelevien siirtymistä SOTE-toimintamalliin. Kuntoutusalalla on tapahtumassa myös laaja sukupolven vaihdos, mikä vaatii uusilta, alalle tulevilta työntekijöiltä esimies-, johto-, asiantuntija-

ja kehittämistehtäviin suuntautumista erilaisine syventävine osaamisineen. Lisäksi jo alalla työskentelevät tulevat tarvitsemaan uutta osaamista arki- ja koti- sekä etä- ja lähikuntoutuksen lisääntyessä.

Kuntoutusalan käynnistyvät erikoistumiskoulutukset

Keväällä 2016 laadittiin kuntoutusalan ehdotukset erikoistumiskoulutuksista. Valmisteluun osallistuivat ne ammattikorkeakoulu, jotka vastaavat tällä hetkellä kuntoutusalan amk-tasoisien koulutuksen toteuttamisesta Suomessa. Loppuvuonna 2016 saadun opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituspäätöksen mukaan syksyllä 2017 käynnistetään moniammatillisen kotikuntoutuksen erikoistumiskoulutus Jyväskylän (JAMK), Kaakkois-Suomen (XAMK), Metropolian, Oulun (OAMK) ja Tampereen (TAMK) ammattikorkeakouluissa. Myöhemmin tätä erikoistumiskoulutusta voivat toteuttaa kaikki sopimuksessa mukana olevat ammattikorkeakoulut. Koulutus on suunnattu kaikille sosiaali- ja terveysalan korkeakoulututkinnon suorittaneille ja alan työelämäkokemusta omaaville asiantuntijoille. Koulutuksen lähtökohtana on oman asiantuntijuuden kehittyminen sidottuna omiin työtehtäviin, ja osana koulutusta tullaan tekemään myös oman työn kehittämistehtäviä.

Keväällä 2017 käynnistyy myös Monialaisen etäkuntoutuksen erikoistumiskoulutuksen suunnittelu ammattikorkeakoulujen yhteistyönä. Taulukossa 1 kuvataan näiden kahden erikoistumiskoulutuksen tavoitteet, osaamiset ja työmuodot menetelmineen niiden luonnos- teluvaiheessa.

Arki-, koti- ja lähikuntoutus ja osittain myös etäkuntoutus ovat vielä niukasti määriteltyjä käsitteitä, joten niiden teoreettisten perusteiden kuvaamiseen tarvitaan monialaista tutkimus- ja kehittämistyötä. Kotiympäristöissä ja arkikuntoutuksessa tarjottavien kuntoutustuotteiden yksilöllinen räätälöitävyys tulee myös korostumaan, jotta ne voivat aidosti tuottaa lisäarvoa asiakkaille. Räätälöitävyys koskee uusien ympäristöjen ja paikkojen lisäksi myös kuntoutusinterventioiden kestoja,

Taulukko 1. Luonnos kuntoutusalan erikoistumiskoulutuksista.

	KUNTOUTUSALAN ERIKOISTUMISKOULUTUKSET	
	Moniammatillinen kotikuntoutus	Monialainen etäkuntoutus
Tarkoitus	Kehittää sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan ammattilaisten monialaisten ja moniammatillisten työryhmien ja yhteisöjen sekä niiden jäsenten kotikuntoutus-osaamista osana SOTE-maakuntamallissa.	Laajentaa ja syventää sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan ammattilaisten etäohjauksen ja -kuntoutuksen teoreettisia perusteita sekä vahvistaa monialaisen etäkuntoutuksen käyttöönotto- ja soveltamisosaamista osana uudistuvia SOTE-palveluita.
Tavoitteet	SOTE-rakenteen perusteiden ja toimintakulttuurin ymmärtäminen, Monialaisen kuntoutuksen työ-kulttuurien arviointi ja uudelleen muotoilu. Kotikuntoutuksen perusteiden ja moniammatillisen yhteistoimijuuden sisäistäminen osana integroituvia SOTE-palveluita. Kotikuntoutuksen palvelutuotteiden kehittäminen ja pilotointi valituille asiakasryhmille.	Teoreettisten, käytännöllisten ja kokemuksellisten valmiuksien rakentaminen etäkuntoutuksen nykyisistä ja tulevista toimintamalleista SOTE-palvelujärjestelmässä. Etäkuntoutuksen palvelutuotteiden ja sovellusten arviointiin, muotoiluun ja kehittämiseen tarvittavien valmiuksien kehittäminen yhteistyössä teknologia- ja SOTE-alan asiantuntijoiden sekä kuntoutuksen asiakasryhmien kanssa.
Osaamiset	Asiakkuus- ja kuntoutus-/kuntoutumisprossien osaaminen, palvelujärjestelmäosaaminen, vaikuttavuus- ja kehittämisosaaminen, digitaalinen ohjausosaaminen kotikuntoutuksessa ja lähipalveluissa.	Asiakkuusosaaminen etäkuntoutuksen asiakasprosesseissa, digitaalinen osaaminen ja ohjausosaaminen etäkuntoutuksessa ja palvelutuotteiden muotoiluosaaminen sekä vaikuttavuuden ja käytettävyyden arviointiosaaminen.
Menetelmät, työmuodot	Monimuotokoulutuksen oppimistehtävät tehdään omaan työyhteisöön soveltaen sekä paikallisia, alueellisia ja kansallisia hankkeita hyödyntäen.	Monimuotokoulutuksen oppimistehtävät tehdään omaan työyhteisöön soveltaen, olemassa olevia etäkuntoutuksen välineitä ja hanketoimintaa hyödyntäen.

ajoituksia ja jaksotuksia, jotta ne voivat toimia parhaalla mahdollisella tavalla ja ottaa huomioon asiakkaiden erilaiset elämäntilanteet, ympäristöt ja verkostot.

Arki- ja kotikuntoutuksen tulee muuttua kokonaisvaltaisesti uudenaikaiseksi kuntoutustuotteeksi, eikä se saa jäädä nykyisten kuntoutustuotteiden siirtämiseksi sellaisenaan uusiin ympäristöihin. Kotikuntoutukseen voidaan

liittää toimijuuden, kuntoutusvalmiuden ja arjen ympäristöjen tietoinen käyttöön ottaminen niin, että kotona ja arjessa oleva elämä ja elinympäristö toimivat kuntoutuksen suunnittelun ja toteutuksen lähtökohtana. Päätösvalta ja vastuu siirtyvät kodissaan asuvalle ja arkeen elävälle ihmiselle läheisineen, jolloin kuntoutujan aktuaalinen ja myös potentiaalinen kuntoutusvalmius sekä yksilölliset kuntoutus-

Taulukko 2. Kuntoutusalan erikoistumiskoulutuksen tuottamat asiantuntijuuden osa-alueet SOTE-uudistuksen näkökulmasta (soveltaen Tynjälä 2016).

Osaamisen komponentit				
Moni- ammattillinen kotikuntoutus	Teoreettis- käsitteellinen osaaminen	Käytännöllis- kokemukselli- nen osaaminen	Itsensäätelyä ja toiminnan sääätelyä koskeva osaaminen	Sosio- kulttuurinen osaaminen
Työntekijä- näkökulma	Kotikuntoutuksen teoreettiset perusteet ja peruskäsitteet Uudenlaisen moniammatillisuuden perusteet ja lähtökohdat	Harjoittelu uusissa kuntoutus-ympäristöissä ja uusissa verkostoissa	Oman osaamisen nykytilan analyysi, osaamistarpeiden tunnistaminen, yhteisen osaamisen jakaminen ja vastaanottaminen, uudenlainen viestintä ja tiedottaminen	Uusien palvelurakenteiden toimintakulttuurien ja toimintatapojen rakentaminen, erilaisten työkuultuurien integrointi, hyvien käytänteiden soveltaminen
Asiakas- näkökulma	Kotikuntoutuksen perusteiden kuvaaminen ja sanoittaminen asiakas- ja omaisyhteistyössä	Asiakkaat kehittäjä-kumppaneina uusien kuntoutustuotteiden muotoilussa	Asiakaslähtöisyyden, tavoitteellisuuden ja kuntoutumisprosessien säätely, asiakkaiden ja omaisten omaehtoisen toiminnan säätely	Kotikulttuurien kunnioittaminen ja hyväksyminen kuntoutumisen lähtökohtana

tarpeet saadaan aidosti esille ja kuntoutuksen lähtökohdiksi. (Soveltaen Pikkarainen 2016.) Juuri arjen ympäristöissä asiakkaalle ja hänen läheisilleen on syntynyt näkemys tarvittavasta muutoksesta, jolloin asiakkaalla on myös halua ja uskoa muutoksen saavuttamiseen (soveltaen Järvikoski & Härkäpää 2011). Kuvatesaan voimavarojaan ja muutostarpeitaan asiakas rakentaa luontevasti kuntoutumisvalmiuttaan sitoutuen myös omaehtoiseen toimintaan tulevassa kuntoutumisprosessissa. Koska tämä asiakkaan kokemustieto on arki- ja kotikuntoutuksen lähtökohta, vaaditaan yksilöllisten kuntoutumisprosessien ja muotoiltavien kuntoutusinterventiotuotteiden tarkastelua aivan uudella tavalla. Kodin konkreettiset paikat ja tilanteet sekä arkikonteksti välineineen ja toimintoinen luovat kotikuntoutuksen alustan. Näistä asiakasta (kuntoutujaa), työntekijää ja interventioita koskevistä tekijöistä rakentuu kotikuntoutuksen uudenlainen teoreettinen perusta erilaisine lähestymistapoineen ja

käytännöllisine sovelluksineen.

Arki- ja kotikuntoutus laajenevat elämäntulon vaiheesta riippuen myös muihin asiakkaan ympäristöihin kuten päivähoitoon, kouluun, opiskeluun, harrastuksiin, työhön ja palveluasumiseen. Samalla kuntoutuksessa korostuu verkostomainen työtapa ja erilaisten palvelu- ja hallintorakenteiden rajapintojen ylittäminen, joissa joustavilla ja liikkuvilla palveluilla sekä eri lailla muotoutuvilla tiimeillä on keskeinen merkitys (mm. Koivuniemi ym. 2016). Yhteistoimijuuden (asiakas-työntekijä, työntekijä-työntekijä) tulee olla symmetristä, vastavuoroista, kunnioittavaa ja eri osapuolille lisäarvoa tuottavaa (Harra 2014).

Monialaisen etäkuntoutuksen erikoistumiskoulutuksen syventävät osaamiset puolestaan liittyvät etäohjaukseen sekä sovellettavuuteen ja käytettävyyteen tarvittavien valmiuksien kehittämiseen. Samalla kuntoutusalan asiantuntijoiden valmiudet erilaisten

rajapintojen ylittämiseen lisääntyvät vastavalla tavalla kuin kotikuntoutuksessa (taulukko 1). Koti- ja etäkuntoutuksen palveluista voi muodostua myös erilaisia kombinaatioita eli niin sanottua hybridikuntoutusta erilaisen asiakastilanteiden ja -tarpeiden mukaan.

Kaiken kaikkiaan tulevaisuuden kuntoutusalan asiantuntijoiden työ on vastavuoroista, kollegiaalista ja konsultatiivista toimintaa erilaisissa monialaisissa verkostoissa, joten myös kuntoutusalan koulutuksen on ennakoitava näitä työelämän muutoksia (vrt. Koivuniemi ym. 2016, Kuukkanen & Hynynen 2016). Kuntoutus siirtyy seinistä ja instituutioista erilaisiin asiakasympäristöihin, joissa työntekijöiltä vaaditaan joustavuutta, avoimuutta ja ennakkoluulottomuutta niin asiakas- kuin asiantuntijayhteistyössä (vrt. Sosaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2015).

Asiantuntijuuden kehittyminen erikoistumiskoulutuksessa

Tynjälän (2016) mukaan syventävän asiantuntijuuden kehittyminen vaatii pitkää kokeuksellista harjaantumista. Tähän harjaantumiseen tarvitaan tietoista, tavoitteellista ja reflektiivistä toimintaa tiettyssä työ- ja asiantuntijuuskontekstissa. Kuntoutusalalla tämä tarkoittaa esimerkiksi SOTE-maakuntamallin tuottamien aivan uusien työkontekstien tunnistamista ja rakentamista. Näissä uusissa toimintaympäristöissä myös aikaisemmin saavutetulle kuntoutusalan asiantuntijuudelle asetetaan uudistumishaasteita (taulukko 2). Työntekijöiltä vaaditaan paitsi oman ammattialan ja yksilöllisen persoonallisen tiedon käyttöä, myös osallistumista yhteisiin, erilaisten verkostojen tuottamien luovien tietoprosessien rakentamiseen.

Erityisesti kotikuntoutuksessa tämä tarkoittaa asiakkaan ja hänen virallisten ja epävirallisten verkostojensa hyödyntämistä uusien kuntoutustuotteiden yksiköllisissä muotoiluissa. Kuntoutuksen siirtyessä arki-, koti- ja lähiympäristöihin asiakkaiden yksilöllisten kuntoutumisprosessien valmistautumista ja käynnistymisvaiheisiin tarvitaan aikaa ja

tukea. Kun työntekijä ja asiakas tunnistavat asiakkaalle merkitykselliset arjen ja kotiympäristön tekijät yhdessä, kuntoutuksen motiiviongelmien ratkaisemiseksi eivät jää yksin asiakkaan kannettaviksi, vaan hän ratkaisee niitä yhdessä työntekijän kanssa.

On tärkeää, että kuntoutusalan koulutuksessa vastataan työelämässä tapahtuviin muutoksiin ja rakennetaan jo työelämässä toimiville väyliä osaamisen uudistamiseen. Uusissa kuntoutusalan erikoistumiskoulutuksissa alan työntekijät päivittävät osaamistaan pystyäkseen vastaamaan ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin ja yksilöllisiin terveyden, toimintakyvyn ja hyvinvoinnin haasteisiin.

**Aila Pikkarainen, THM, KM, lehtori,
Hyvinvointiyksikkö, Jyväskylän ammattikorkeakoulu JAMK**

**Mirja Immonen, TtL, MBA, koulutuspäällikkö,
Hyvinvointiyksikkö, Jyväskylän ammattikorkeakoulu JAMK**

**Sanna Sihvonen, TtT, yliopettaja,
Hyvinvointiyksikkö, Jyväskylän ammattikorkeakoulu JAMK**

Lähteet

- Harra T (2014) Terapeuttinen yhteistoiminta. Asiakkaan osallistumisen mahdollistaminen toimintaterapiassa. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 156. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Lapin yliopisto. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-772-8>. 3.1.2017.
- Harra T, Holvikivi J, Hyrkkänen U, Immonen M, Kivi-aho-Tiippa A, Pikkarainen A, Sallinen M, Sihvonen S (2016) Kuntoutusalan koulutuksen uudistaminen ammattikorkeakouluissa. Dialogityöskentelyn tulokset. Verkossa: <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/113478/Kuntoutusalan+koulutuksen+uudistaminen+ammattikorkeakouluissa.pdf;jsessionid=BB5AF9D0278937F704686C7C764CAC49?sequence=1>. 5.1.2017.
- Järvikoski A, Härköpää K (2011) Kuntoutuksen perusteet: näkökulmia kuntoutukseen ja kuntoutustieteeseen. WSOYpro, Helsinki.
- Koivuniemi M, Karapalo T, Walden P, Pikkarainen A (2016) Kuntoutuksen ohjaajat (AMK) – osaajina kuntoutuksen koordinoitavissa. Kuntoutus 1, 65–70.
- Korkeakoulujen erikoistumiskoulutukset (2016) Käsi- kirja koulutusten kehittäjille. Verkossa: www.unifi.fi.

- fi. ja www.arena.fi.
- Kuitunen S (2016) Kuntoutus integroi Soten. Kuntoutus 2, 50–51.
- Kuitunen S, Aaltonen E (2015) Kuntoutuksen vaikutavuus pitää moninkertaistaa. Digitaalisten palveluiden avulla voidaan arvioida kuntoutuksen vaikutuksia ja parantaa kuntoutujan hyvinvointia. Helsingin Sanomat, Vieraskynä 17.8.2015. Verkossa: <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002845496.html>
- Kukkonen T (2017) Uutta erikoistumisosaamista korkeakoulutetuille. Sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan erikoistumiskoulutustarpeiden kartoitus 2016. Karelia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B, Oppimateriaaleja ja kokoomateoksia 47, Joensuu. Verkossa: <http://www.theseus.fi/handle/10024/122346>
- Kuukkanen T, Hynynen P (2016) Moniammatillinen tiimioppiminen sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden ja opettajien kokemana. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 18 (1), 53–61.
- Parkkinen M, Ilomäki T, Shemeikka R (2016) Näkemyksiä kuntoutuksen kehittämisestä ja SOTE-uudistuksesta yli sektori- ja ammattirajojen. Kuntoutus 2, 43–49.
- Piirainen A, Sjögren T (2016) Laaja-alainen ja monikerroksinen kuntoutuksen osaaminen. Terveysten edistämisen tutkimuskeskus, julkaisuja 6. Terveystieteiden laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Verkossa: https://www.jyu.fi/sport/laitokset/terveys/Laajaalainen.jpg/image_view_fullscreen
- Pikkarainen A (2016) Gerontologisen kuntoutuksen käsikirja, osa II. Ikääntyneiden arki-, koti- ja lähikuntoutus. Varhaisvaiheesta ympärivuorokautiseen hoivaa. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 221, Jyväskylä.
- Pikkarainen A, Immonen M, Sihvonen S (2017) Kuntoutusalan osaamistarpeet SOTE-uudistuksen kynnyksellä. Teoksessa Kukkonen T (toim.) Uutta erikoistumisosaamista korkeakoulutetuille. Sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kauneudenhoitoalan erikoistumiskoulutustarpeiden kartoitus 2016. Karelia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B, Oppimateriaaleja ja kokoomateoksia 47, 90–105, Joensuu. Verkossa: <http://www.theseus.fi/handle/10024/122346>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2015) Monialainen kuntoutus. Tilannekatsaus 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja 2015:18. Helsinki. Verkossa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3509-9>. 3.1.2017.
- Tynjälä P (2016) Asiantuntijan tieto ja ajattelu. Teoksessa Kallio E (toim.) Ajattelun kehitys aikuisuudessa. Kohti moninäkökulmaisuuutta. Kasvatusalan tutkimuksia 71, Suomen kasvatustieteellinen seura, Jyväskylä.